

BESZÉDSZÖVEG ÉS SZÖVEGNYELVÉSZET

FÁBRICZ KÁROLY

0. A *Szemiotikai szövegtan* szerkesztői által a jelen kötet összeállításához útmutatóul kiadott kérdéscsokor témakörét szem előtt tartva, de sorrendiségét figyelmen kívül hagyva kísérlek meg felmutatni a szöveggel mint nyelvészeti kutatási objektummal összefüggő néhány alapvető vonatkozást. Elsősorban a beszédszöveg fogalmát járom körül, majd röviden az írott szöveg kutatásának lehetséges főbb irányait veszem számba.

1. A szövegkutatás szűkítése

A szöveggel mint számos tudományág tárgyával kapcsolatosan heterogén és meglehetősen összetett fogalomrendszer alakult ki, melyhez egységesnek nem nevezhető terminológia párosul. Ez a sokszínűség persze nemcsak a szövegkutatást egyedíti, a tudományterületek közötti mezsgyék eltűnése minden interdiszciplináris megközelítés esetén a fogalomrendszerek összebékítését, a terminológiai egyöntetűség megteremtését szükségeltetné.

Mint ahogy egyértelmű az, hogy a szövegnek valamilyen módon a nyelvészeti kutatások sorában (is) meg kell jelennie, úgy azt az álláspontot is kevésbé kell védeni, hogy *szövegnyelvészet*ről beszélve a *szöveg* terminus előtti *verbális* jelző redundáns, értelemzavaró, s azt az érzést kelti, mintha a nyelvészek a nem nyelvészt meg kellene követnie azért, mert ő kutatásának tárgyát (ez esetben a szöveget) nyelvi produktumnak tekinti. A fentiekből kiviláglik, hogy a szöveget *szövegnyelvészeti* szempontból közelítve meg, a szöveg fogalma ebben az aspektusban nem terjeszthető ki a különféle műalkotások vizsgálatára.

A képzőművészeti alkotást, a zeneművet, a viselkedésbeli megnyilvánulásokat, egyáltalán a nem (kizárólag) verbális szöveg formájában megjelenő produktumokat, mi több, az irodalmi alkotások teljes körét kirekesztem a *szövegnyelvészet*-ből azon az alapon, hogy mindezek nem *prima facie* szövegek. Ebből adódóan a szövegnyelvészetnek nem része a stilisztika. Mindezt egyrészt a szövegnyelvészet mint önálló tudományág belső szerkezetének és fogalomrendszerének világosabbá tétele, másrészt pedig a szövegnyelvészet és a szövegelmélet közötti viszony tisztázása teszi szükségessé.

Mindezek alapján a szöveget nyelvészeti szempontból vizsgáló kutató számára teljesen közömbös, hogy milyen szöveg alapján teszi megfigyeléseit, vonja le következtetéseit, elemez, általánosít stb., a lényeg az, hogy az adott objektumot mint szöveget értelmezze. Ez esetben az irodalmi mű szöveggé váló kezelése egyfajta

kényelmi megoldást jelent: a kutató a megfigyelt jelenséget jól hozzáférhető szöveg-képződményen kívánja bemutatni.

Azt gondolhatnánk, hogy az irodalmi művek mint olyanok kirekesztése a szövegnyelvészetből az utóbbi elszegényítését jelenti. Vélekedésem szerint az eredmény fordított: a nyelvészeti szempontból feltárt szövegalkotási törvényszerűségek olyan fogódzókat kínálhatnak a szöveg irodalmi műként való interpretációjához, amelyek a nyelvészeti szövegelemzés és az irodalmi szövegelemzés éles elhatárolása nélkül nem lennének feltárhatók. Más kérdés, hogy autonóm területekről lévén szó, ez a kapcsolat csak a szövegelmélet mint átfogó keret dimenzióiban érvényesül.

2. Az írott szöveg és a beszédészöveg

A fenti alapállásból következik, hogy szövegnyelvészeti szempontból szövegnek csak az *elsődleges* szöveg tekintendő. Elsődleges vagy primér szöveg a *másodlagos* vagy szekundér szöveggel szemben minden olyan verbális produktum, amely valamely kommunikatív tartalmat valamiféle köztes feldolgozás beiktatása nélkül közvetít. Másodlagos tehát az a verbális produktum, amely a kommunikatív tartalom közvetítéséhez különféle tartalmi és/vagy formai megfontolásokból eszközként külön feldolgozási lépéscsőt vagy közvetítőt iktat be. Ennek bonyolultsága rendkívül eltérő lehet, kezdve az olyan formai jellegzetességekkel, mint amilyen a megjelenítés, a tagolás stb., egészen az olyan tartalmi megoldásokig, mint a metafora alkalmazása vagy az időrend meg-bontása.

Tudvalevő, hogy *per se* elsődleges szöveget a *hangzó beszéd* szolgáltat. Ezt a vélekedést talán nem szükséges hosszasan indokolni, néhány ebből adódó következményt azonban célszerű felvillantani.

Ha voltaképpen a hangzó beszéd az, ami az elsődleges szöveg lelőhelyét adja, akkor nem tekinthetők-e a (korábbi?) szövegtani vizsgálódások némileg célt tévesztetteknek? Bizonyos értelemben igen. A céltévesztés nem annyira abban látható, hogy a kutatók nem az élőbeszédhez fordultak/fordulnak, mint inkább abban, hogy (kényelmi okokból vagy a tudományos objektivitás látszatának fenntartása érdekében) írott szöveghez fordulva annak olyan sajátosságait is belevonják elemzésük eredményébe, amelyek annak írásosságából, nem pedig szövegszerűségéből fakadnak.

A modern nyelvészetben a beszédből mint elsődleges objektumból való kiindulás viszonylag újkeletű. Igaz ugyan, hogy a hangtani vizsgálódások nemigen támaszkodhattak volna egyébre, mint magára a beszédre, a felsőbb nyelvi szintek vizsgálata azonban — érthető, technikai okból — túlnyomórészt írott anyagból merített, ami oda vezetett, hogy a felsőbb nyelvi szinteken a leírás az írott nyelvet tükrözte, nem pedig a beszéltet.

Nem túlzottan erőltetett-e a beszédészöveg és az írott szöveg közötti különbségtétel szükségességének hangoztatása? Ha a szöveg szövegszerűségének mibenlétét szeretnénk megragadni, kettős veszéllyel találjuk magunkat szemben. *Formai* szempontból vizsgálva a fogalmat, írott szövegből kiindulva hajlamosak lehetünk azt a produktumot tekinteni szövegnek, amelyre valamiféle az írott szövegeket „köztudottan” jellemző megformáltsági tényezők érvényesek. Elég utalni arra, hogy a szövegnyelvészet rövid történetének bizonyos korszakában a formai jegyek mennyire meghatározták a szövegszerűséget. Olyan kulcsszavakra kell emlékeznünk, mint amilyen például a *bekezdés*, de ide kapcsolhatók a tartalmilag elkülönített szövegegységek is, pl. a *frázis fölötti*

egység, a komplex szintaktikai egész stb. A formai oldal illetően abszolutizálása aligha lenne bármiféle érvénnyel átvihető hangzó beszédre, de akár bizonyos, kevésbé áttetszően strukturált írott szövegtípusokra sem. Ennek abszolutizálása ugyanis azt sugallja, hogy egy szöveg formai ismertetőjegye annak bekezdésekre való tagolásában mutatkozik meg, ez a tagolás pedig természetesen vezet át az analóg tartalmi-logikai felépítéshez.

Tartalmi szempontból a veszély abban nyilvánul meg, hogy írott szövegből indulva ki, adottnak vesszük az olyan szövegbeli tulajdonságokat, amelyek a vizsgált szövegbe igazából a beszédszöveg írott szöveggé kódolása során kerültek bele. Az írott szöveg valóban jellemezhető olyan jegyekkel, mint a formai kohézió, a tartalmi koherencia, az informativitás, az intertextualitás, a befogadhatóság/értelmezhetőség stb., stb. Csakhogy ezek komplex kimutatása olyan anyagon történik, amely — esetleg többkevesebb sikerrel, de mindenképpen a kutató hosszas utánajárása eredményeként — választatott ki az adott tulajdonságok bemutatására. Ez egyben magában hordozza a következő veszélyt. Míg egyes tesztmondataink elfogadhatóságát egy-egy jelenséget vagy szabályt illetően viszonylag könnyen mérlegre tehetjük, addig szöveg esetén az ellenőrzés lehetősége sokkal kevésbé adott. Ez azt jelenti, hogy az írott szövegre vonatkozó megállapítások általános érvényét hajlamosak vagyunk formai/tartalmi ellenőrzés nélkül elfogadni, megfélekedve (vagy nem értesülve) arról, hogy az adott jelenség bemutatásához az adekvát szemléltető anyag megtalálása a kutató mekkora fáradtságába került (ami köztudottan fordított arányban áll az illusztrált jelenség általános érvényével).

Mindezek alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a szövegszerűség meghatározását írott szövegen csak úgy tehetjük meg, ha eltekintünk annak írott voltától. Ez olyan ellentmondásnak tűnik, amely eleve kizárja azt, hogy szövegnyelvész írott szöveggel foglalkozzék. A megoldást nem az írott szöveg teljes kirekesztésében kell keresnünk, a beszédszöveg elsődlegessége azonban olyannyira döntőnek tűnik, hogy eddigi szinte teljes figyelmen kívül hagyása a szövegtudomány kiteljesedésének egyik gátját jelenti.

Az írott szöveg tanulmányozása ugyanis kivitelezhetetlen úgy, hogy az annak írott voltából adódó specifikus jegyeket tekintetbe ne vennénk. Ily módon viszont a szöveg vizsgálata nem steril, nem annak öntörvényeire irányul, hanem írott egységként látva és látatva tárgyát hol retorikai, hol logikai köntőssel ruházza azt fel.

Ezzel összefüggésben olyan megállapításra jutunk, hogy a szövegszerűség beszédszöveg alapján való meghatározásakor az elkülönítendő ismérvek között foglalkoznunk kell a szöveg reprodukálhatóságával, lehetséges és valóságos terjedelmével, szerkesztésének mibenlétével, felépítésének törvényszerűségeivel és egy sor olyan kérdéssel, mely a szöveget a kommunikáció eszközeként annak funkcionális sokrétűségében veszi górcső alá.

A szövegszerűség fogalmát ezek után a beszédszövegre korlátozva, annak kritériumát egyetlen jegyben ragadnám meg: *szöveg az, ami szóbeli gondolatközlésre szolgál*. Ez a megfogalmazás természetesen túlzottan általános ahhoz, hogy világossá váljék, mennyiben járul ez a kritérium a beszédszöveg lényegének megragadásához. Az alábbiakban ezt a kérdést járom körül.

3. A beszédszöveg jellemzése

A beszédszöveget három jellemző fogalommal közelítettük meg.

Ezek közül kettő viszonylag egyértelműen megvilágítható. A beszédszöveg *szóbeli*, ami mint megszorítás nem a hangzóság-írásosság oppozíciót helyezi előtérbe, hanem a hangzós beszéd—belső beszéd szembenállását. A belső beszéd jelenlegi eszközeinkkel nem kutatható, így a beszédszöveg vizsgálatakor azzal a megszorítással kell eredményeinket interpretálnunk, hogy azok olyan produktumra vonatkoznak, amely a hangzóság érdekében bizonyos változtatásokon ment keresztül. Ebben az értelemben a beszédszöveg és a belső beszéd, valamint az írott szöveg és a beszédszöveg közötti különbségtétel a beszédszöveget olyan képződményként értelmezi, amely elsődleges írott megjelenítéséhez képest, ugyanakkor létrejöttének előfeltétele a belső beszéd.

Különösebb nehézséget a beszédszövegnek a közlés szempontjából való értelmezése sem jelent. A beszédszöveg mint közlés formailag jellemezhető hangzósága alapján. Tartalmilag közlésként az olyan beszédkészség értelmezhető, amely közvetlen információközvetítésre szolgál. Az információközvetítés akkor közvetlen, ha — mint fentebb más vonatkozásban szoltam róla — a közvetítendő tartalom interpretációs közvetítő lépcsők beiktatása nélkül jut el a címzethez. Ez azt jelenti, hogy a gondolat-közlés eszköztárából szövegnyelvészeti szempontból kikerül, mondjuk, az éneklés, a szavalás, a mesemondás stb.

A beszédszöveg szóbeli volta és közlés jellege a forma és a funkció kettősségét tárja elénk. Ami igazából izgalmas, az a tartalom, illetőleg a beszédszöveget meghatározó harmadik tényező körvonalazása.

Ha a beszédszöveg szóbeli gondolatközlés, akkor annak tartalma maga a *gondolat*. Ha ezt elfogadjuk, akkor a szövegnyelvészet természetes érintkezési felülete a pszicholingvisztika. Amennyiben pedig a szövegnyelvészet feladata a gondolat szövegbe öntésének kutatása, akkor ugyancsak természetes módon adódik a másik, vele érintkező diszciplína, a jel(ölés) tudománya: a szemiotika.

Ami a pszicholingvisztikával való kapcsolódást illeti, a szövegnyelvészet eredményeit a kognitívnyelvészettel való érintkezésében teheti mérlegre. Szemiotikai oldalról a szövegnyelvészet számára különleges figyelmet érdemel az információelmélet (informatika) tényérése.

4. A beszédszöveg szövegszerűsége

A beszédszöveg fent vázolt szűk értelmezése kapcsán megfogalmazható a terjedelemre vonatkozóan az alábbi feltételezés. A szöveg valamely gondolat nyelvi eszközzel való megjelenítése. Ennek alapján a szöveg nem egyéb, mint gondolathordozó, terjedelmét pedig a gondolat bonyolultsága, összetettsége, valamint egyéb olyan tényezők határozzák meg, amelyek a gondolat közvetítésének feltételeivel állnak összefüggésben. Ilyen feltétel lehet pl. az elhangzás körülménye.

Ebből következik, hogy a szöveg terjedelmét nem mondathatárok (megnyilatkozáshatárok), hanem gondolathatárok szabják meg — a gondolati tevékenység sajátosságainak megfelelően. Párbeszédes beszédszöveg esetén a szerepcserre könnyebben ad támpontot a gondolathatárok kijelöléséhez, bár megjegyzendő, hogy ez a formai jegy sem elégséges ahhoz, hogy a szövegtagolást akárcsak megközelítő biztonsággal elvégezhessük. Monologikus beszédszöveg esetén a tagolás önkényessége csak növeks-

szik. Mit bizonyít ez? Azt, hogy a gondolatról, magáról a gondolkodásról mint gondolatalkotó tevékenységről keveset tudunk ahhoz, hogy beszédszöveggént való megtestesülését megbízhatóan tagolni tudjuk.

Értelmezésem szerint a szövegterjedelem határai beszédszöveg esetén sokkal kisebb egységeket engednek meg, mint amilyet a „szöveg” elnevezés sugall. Ezzel nem kívánom azt mondani, hogy nem fordulhatnak elő rendkívül hosszú beszédszövegek. Csak arra szeretnék rávilágítani, hogy bármennyire szeretnénk, egy-egy gondolat mentális megformálását és megformálhatóságát, következésképpen a beszédszöveg határait nem tolhatjuk ki a szövegről elképzelésünkben hagyományosan megjelenő határokig. Látnivaló, hogy a kérdésfeltevés sarkalatos pontja a gondolat fogalmának meghatározása. Mivel magát a gondolatot jelenlegi eszköztárunkkal egzakt módon nem tudjuk sem megragadni, sem leírni, ezért csak feltételezésekre szorítkozunk.

5. A gondolat és a szöveg

A gondolat fogalmát közvetetten megközelíthetjük negatív módon. Tagadhatjuk azt, hogy egy gondolat két beszédszövegnyi terjedelemben helyezhető el. Tagadhatjuk azt is, hogy egy beszédszövegben több gondolat jelentethető meg. Ezzel feltételezhetjük azt, hogy egy gondolat és a közlésére létrehozott beszédszöveg között bizonyos *izomorfizmus* áll fenn. Ez azt jelenti, hogy egy beszédszövegnek nem a megszólalás vége jelzi befejeződését, mint ahogy egy írott szöveg sem egyetlen gondolat leírásával ér (szükségképpen) véget. Ismertek az irodalomból olyan terminológiai megoldások, amelyek a gondolat—szöveg közötti megfelelést éppen újabb műszavak bevezetésével akarták úgy kiterjeszteni, hogy a gondolati egységek egymáshoz való viszonyát (pl. lineáris elrendeződését, hierarchiáját) nagyobb tartalmi egységekbe fogják (gondolok itt pl. a *beszédmű*, a *beszédegész* fogalmakra).

Mint ahogy nem tudjuk azt, hogy egy adott gondolat közléséhez miért pontosan a megjelenő szavak jutottak a beszélő eszébe, és azt sem tudjuk, pontosan milyen mechanizmus alapján történt a verbalizáció, úgy arról sem mondhatunk semmi bizonyosat, hogy a gondolat megjelenése (megjelenik egyáltalán?), kialakulása (kialakul egyáltalán?) stb. miként megy végbe. Azt tudjuk, hogy a gondolat nem verbalizált alakban jön létre. Azt is tudjuk, hogy a verbalizálás egyik momentumuma a szekvenciába rendezés. A neurolingvisztikai vizsgálódások eredményei viszont egyaránt megengedik a párhuzamos és a szekvenciális feldolgozást, így legalábbis elvben nem zárható ki a gondolati tevékenység alapvetően párhuzamos jellege, amelynek konkrét mechanizmusáról annyira nincsenek adataink, hogy bármiféle feltételezés akár a neuronok tényleges kooperációját, akár a gondolat megjelenési formáját illetően merő találgatás.

Amit a gondolatról tudunk, az — a nem verbális közléseket továbbra is figyelmen kívül hagyva — a szövegen keresztül a gondolatról szerzett információ. Pontosán nem tudjuk megmondani, hogy a beszédszöveget mint nyelvi köntöst hogyan kell lehántani, hogy a gondolat sértetlenül és ugyanakkor nyelvi sallangoktól mentesen vizsgálható objektumként megmaradjon.

Szintén negatív eredményre jutunk, ha megkíséreljük az egyik gondolatot a másiktól nyelvi alapon elkülöníteni. Azt tudjuk, hogy a beszélő különféle módon jelzést adhat a beszédszöveg címzettjének két gondolat határát illetően, pl. nyelvi kötélemek beiktatásával. Ugyanakkor az sem kétséges, hogy ezen nyelvi elemek más

esetekben, mi több, az esetek többségében éppen a gondolat folytonosságát hivatottak kifejezni.

Miféle objektum hát a beszédszöveg? Hogyan tehető tanulmányozhatóvá, ha egyszer az előállítását meghatározó gondolat csak kikövetkeztethető?

A beszédszöveg alapján nem a gondolat, hanem a gondolatközlés az, ami vizsgálat tárgyává tehető.

6. A gondolatközlés és a beszédszöveg

A beszédszöveg nyelvi képződmény, a gondolatközlés pedig mentális kommunikációs tevékenység. A beszédszövegből *következtethetünk* a közlés *tartalmára*. A beszédszöveget megféleltethetjük egy környezetnek, ebben az esetben értelmezési (interpretációs) keretet rendelünk hozzá. Enélkül nem állapítható meg a szövegben közölt gondolat viszonya egyéb gondolatokhoz, vagyis nem állapítható meg a közlés *célja, értelme*. Ugyancsak a szöveggörnyezet teszi lehetővé a beszédszövegek összerendezését, tartalmi-logikai elemzését, vagyis a szöveggörnyezet adja meg azt a dimenziót, amely a (beszéd)szöveget interpretálhatóvá teszi.

A szövegben a gondolatközlés megformáltsága, szerkezete és tartalma érhető tetten. Mivel ez utóbbit — nyelvi jellegű entitásról lévén szó — csakis önmaga metanyelvén tudjuk értelmezni, ezért a gondolattal kapcsolatos bizonytalanságunkat (tudatlanságunkat) úgy kerüljük meg, hogy a beszédszöveget az őt alkotó elemek felhasználásával valamilyen absztrakt szinten újból összerakjuk. Ez az absztrakt szint leginkább valamiféle logikai nyelvre való leképezés. Az írott szöveg szembenállása a beszédszöveggel leginkább ezen a ponton válhat a beszédszöveg kutatója számára hasznos fogódzóvá: az írott szövegre vonatkoztatott törvényszerűségek a beszédszövegre nem, vagy csak különféle áttételekkel érvényesek. Ezek alapján a diskurzus mint szöveg az írott szöveghez képest relaxált struktúraszerveződést mutat, az írott szövegek többségében megállapítható, logikusnak mondott felépítés a beszédszövegben inkább nyomokban, mintsem következetesen valósul meg. Ez nemcsak a beszédelőállítás sajátosságaira hívja fel a figyelmet, hanem arra a tényre is, hogy a beszédszöveg értelmezhetőségi kritériumait nem a logikai elrendezettség, illetőleg annak hiánya alapján kell megfogalmaznunk.

A gondolatközlés sikerességét bizonyítottan elősegíti a logikus szövegépítkezés. Ugyanakkor nem világos, hogy szöveg (azaz beszédszöveg) esetén a konzisztens szövegszerkezet elmaradása meddig és milyen mértékben hátráltatja, illetve teszi továbbra is lehetővé a szövegértést.

7. A beszédszöveg helye a szövegnyelvészetben

Ma már világosan látható, hogy a nyelvtudomány történetében a beszéd bekapcsolása a vizsgálandó objektumok sorába nemcsak serkentőleg hatott a nyelvészetre, de előfeltétele is volt egy sor olyan kutatási terület létrejöttének, amely ma a nyelv vizsgálatának központi kérdésévé vált.

A szövegnyelvészet célja a szöveggörnyezet nyelvi eszközökkel zajló folyamatának, szabályszerűségeinek leírása. Mivel más-más szabályszerűségek hatnak az írott szöveg és a beszédszöveg előállítására során, ezért az írott szöveg és a beszédszöveg kutatásának

egymással karöltve kell haladnia. Az írott szöveg közelebb visz a beszélésből elvonható absztrakt rendszer törvényeinek megértéséhez. A beszédszöveg vizsgálata a szöveg keletkezésének és befogadásának jobb megértését tárja elénk.

A beszélt nyelv vizsgálatának gyermekbetegsége az (volt), hogy fogalomrendszert és terminológiáját a nyelvelírásból kölcsönözve nem volt képes tárgyát másként kezelni, mint a nyelvelírás által feltárt tényekhez viszonyított devianciát. Ennek fényében a beszélt nyelv elemzése leginkább a nyelv művelők nyelvhasználatot javító igyekezetének volt tárgya, nem pedig olyan tárházként tűnt föl, amelyből a nyelv másodlagos, lecsupaszítottan elvont képződményként keletkezett.

A beszédszöveg elsődlegessége az írott szöveggel szemben kevés hangsúlyt kap, ami magának az írott szövegnek a pontosabb megértését is akadályozza. Az előző intenzívebb kutatását elsősorban azon nyelvészeti diszciplínák fejlődése ösztönözheti, amelyek a beszédet, a beszédképzést és beszédértést, a gondolkodást mint megfigyelhető és ténylegesen megragadható tevékenységet vizsgálják.

Mivel a beszédszöveggel összefüggő vizsgálódás csak mostanában veszi kezdetét, ezért konkrét szakirodalmat a témához nem mellékelhetünk.

8. A szövegnyelvészet horizontja

A szöveg tanulmányozása a kilencvenes évtizedben semmiképpen sem a belterjesség jegyében fog zajlani.

Napjainkban a szöveg kutatása rendkívüli intenzitással folyik. A szöveg vizsgálatát nem csupán a tudomány, de a gazdaság, a kommunikáció, az informatika támasztotta igények is ösztönzik.

A szövegnyelvésztől halaszthatatlanul eredményeket vár és remél a számítógépes nyelvészet. Ezen belül mindenekelőtt kiemelendő az a korábban elképzelhetetlen összefogással megkezdett nemzetközi kutatási vállalkozás, amely a Számítógépes Nyelvészeti Társaság keretén belül zajlik, és amelynek célja a világ nyelvein keletkező (egyelőre csak [elektronikusan] írott) szövegek egységes kódolásának kidolgozása. A TEI (Text Encoding Initiative) eredményessége esetén a kutatók olyan mennyiségű vizsgálati anyaghoz jutnak, amelynek a géppel segített feldolgozása az eredményfeltárás hatékonyságát megsokszorozhatja.

A számítógépes nyelvésztől várható másik számottevő eredmény a gépi fordító-rendszerek tökéletesítésétől, a fordított szövegek elemzésének tapasztalataiból származhat.

A fordítás az a tevékenység, amely eleve szövegközpontú, mégis mindeddig a nyelvészet és a szövegkutatás perifériáján maradt. Ennek oka elsősorban talán nem a figyelem hiánya, mint inkább az a felismerés, hogy a szöveg és a gondolat közötti kapcsolat pontosabb megértése híján a fordítási tevékenységet sem lehet adekvát módon leírni. Ez pedig azzal a nem triviális összefüggéssel hozható kapcsolatba, amely a forrásnyelvi szöveg és a célnyelvi szöveg közötti megfelelések rendszerének bonyolultságában ölt testet. Annyi bizonyosan állítható, hogy a számos kutató által sokféleképpen definiált ekvivalenciaviszony nem két szöveg, hanem két gondolat szintjén értelmezhető.

Ez utóbbi kérdés vizsgálata ismét csak a gondolat és a szöveg jobb megértéséhez vihet közelebb. Ha a fordítás nem szövegszinten zajlik, hanem a gondolat szintjén, és ha — amint a beszédszövegről szólva már utaltunk rá — a gondolat és a verbalizáció

közötti kapcsolat egyelőre rejtve marad előttünk, akkor talán sikerült rámutatnunk az automatikus számítógépes fordító rendszerek megalkotásával kapcsolatos alapvető fogyatékosagra: a mai programok nem képesek az input szöveget emberi módon újrafogalmazni.

Ehhez kapcsolható mindaz az ösztönzés, ami a szövegnyelvéstet a mesterséges intelligenciával kapcsolatos kutatások felől éri. Az információfeldolgozás, a megnövekedett kommunikációs igények, de a mind nagyobb léptekkel fejlődő kognitív nyelvészet és az agytevékenységről mind többet megtudó neurolingvisztika is azt igénylik, hogy a szövegnyelvéstet konkrét eredményeket mutasson fel a szöveg komplex nyelvi kezelését illetően.

Ehhez járulhat némiképp hozzá az írott szöveg és a beszédészöveg közötti következetes különbségtétel, s a szövegnyelvéstet tárgyának illetően kettéválasztása.